

**HYVÄKSYTTY
YLIOPISTOKIRJASTOJEN
JOHTAJIEN
KOKOUKSESSA
25.9.2002**

YLIOPISTOKIRJASTOJEN VERKOSTON STRATEGIA VUOSIKSI 2003 - 2007

- 1 Johdanto
- 2 Yliopistokirjastojen verkoston kuvaus
- 3 Visio
- 4 Perustehtävät
- 5 Muuttuva toimintaympäristö
- 6 Strategiset tavoitteet ja toimenpidesuositukset
 - 6.1 Aineistojen saatavuus ja kattavuus
 - 6.2 Tutkimuksen, opetuksen ja opiskelun palvelut
 - 6.3 Asiantuntemuksen edistäminen
 - 6.4 Vaikuttavuuden vahvistaminen
 - 6.5 Rahoitus
- 7 Verkoston toimintatapa
 - 7.1 Kehittämishankkeet
 - 7.2 Organisaatio

1 JOHDANTO

Tässä strategiassa linjataan Suomen yliopistokirjastojen verkoston yhteistyötä seuraavaksi viideksi vuodeksi. Siinä nostetaan esiin niitä tehtäviä, joiden hoitamiseksi tarvitaan yhteistyötä ja verkostomaista toimintatapaa. Strategian tavoitteena on vahvistaa kirjastojen kykyä tuottaa palveluja yliopistojen tarpeisiin. Kullakin kirjastolla on sen omaa toimintaa ohjaava strategia, joka on osa kunkin yliopiston strategiaa. Kansalliskirjastostrategia linjaa Helsingin yliopiston kirjaston toimintaa. Tätä strategiaa laadittaessa on otettu huomioon koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategian painopisteet. Strategia on tehty yliopistokirjastojen johtajien yhteistyönä. Sen toteuttamiseksi laaditaan kaksivuotinen toimintasuunnitelma. Toteutumista arvioidaan kahden vuoden välein ja samalla strategiaa uudistetaan.

2 YLIOPISTOKIRJASTOJEN VERKOSTON KUVAUS

Yliopistokirjastojen verkostoon kuuluvat kaikki yliopistokirjastot, kansalliskirjasto ja Varastokirjasto. Verkosto laajentaa yksittäiselle yliopistolle tarjottavia tutkimuksen, opetuksen ja opiskelun aineistoja ja tietopalveluja tehokkaasti ja taloudellisesti. Se kehittää palvelujaan hankkeiden avulla, vahvistaa kirjastojen osaamista ja välittää uusia toimintatapoja ja innovaatioita. Yliopistokirjastojen verkosto toimii osana laajempaa kirjastojen kansallista ja kansainvälistä palveluverkosta. Kansalliskirjasto ja Varastokirjasto tukevat koko kirjastoverkkoa ja täydentävät muiden kirjastojen voimavaroja. Yliopistoasetuksen mukaan kansalliskirjasto toimii tieteellisten kirjastojen kehittämis- ja palveluyksikkönä. Opetusministeriö on asettanut työryhmän, joka selvittää kirjaston tehtäväalan laajentamista koskemaan myös muita kirjastoja. Kansalliskirjasto tuottaa ja koordinoi palveluja kirjastoverkon käyttöön: yhteinen kirjastojärjestelmä, kansalliset tietokannat, yhteinen tiedonhakuportaali, digitaalisen kirjaston sovellus, FinElib ja standardointi. Opetusministeriön alainen Varastokirjasto huolehtii kirjastoista siirretyn aineiston säilyttämisestä ja kaukolainauksesta sekä kehittää aineistonvälityspalveluja.

3 VISIO Suomen yliopistokirjastojen verkosto on verkostoituvien yliopistojen keskeinen tietoa-aineistojen ja palvelujen tarjoaja. Se vaikuttaa merkittävästi tutkimustoiminnan edellytyksiin ja tunnettuuteen sekä tutkintojen suorittamiseen. Yliopistokirjastot tiivistävät ja laajentavat yhteistyötään vahvistaakseen kirjastojen kykyä tuottaa yliopistojen tarpeisiin kohdennettuja palveluja. Osana tietoyhteiskunnan palveluita verkosto turvaa julkaistun tiedon saavutettavuuden kaikille.

4 PERUSTEHTÄVÄT YLIOPISTOKIRJASTOJEN VERKOSTO

- kehittää ja koordinoi tietoa-aineistojen saatavuutta ja kattavuutta
- vahvistaa tutkimustoiminnan edellytyksiä ja tunnettuutta sekä tukee joustavaa ja monimuotoista opetusta ja opiskelua
- seuraa toimintaympäristöä, vahvistaa yliopistokirjastojen asiantuntemusta ja muutosvalmiutta
- vahvistaa yliopistokirjastojen vaikuttavuutta tietoyhteiskunnan toimijana.

5 MUUTTUVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Tieteellisessä tiedonvälityksessä painettu aineisto on useilla tieteenaloilla säilyttänyt asemansa samalla, kun digitaalisen julkaisemisen merkitys kasvaa voimakkaasti. Kirjastoille tämä merkitsee sitä, että toimintatapoja on voimakkaasti uudistettava ja luotava palveluja, jotka integroivat digitaalista ja painettua aineistotarjontaa. Digitaalisten aineistojen pitkäaikais säilytystä ja käyttöä varten on kehitettävä uudenlaisia ratkaisuja ja menetelmiä.

Kustannustoiminta keskittyy ja aikakauslehtien hinnat nousevat voimakkaasti. Vastapainoksi tiedeyhteisö on perustanut omia voittoa tavoittelemattomia referee-arviointiin perustuvia julkaisukanavia. Yliopistojen julkaisut, esimerkiksi väitöskirjat ja muut oppinnäytteet, ilmestyvät yhä useammin verkossa. Kirjastot ovat mukana kehittämässä uusia julkaisemisen toimintatapoja ja auttavat tutkijoita hyödyntämään näitä.

Opetus ja opiskelu uudistuvat. Yliopisto-opiskelua kehitetään yhä enemmän tutkivaksi oppimiseksi. Tekniset innovaatiot mahdollistavat uudentyyppisten virtuaalisten ja vuorovaikutteisten opiskelumetodien käytön. Tiedonhankinnan ja -hallinnan taidot ja valmiudet nousevat entistä tärkeämmiksi ja yliopistokirjastoilla on oma tehtävänsä informaatiolukutaidon edistäjinä. Virtuaaliyliopisto laajentaa kurssitarjontaa ja lisää opiskelijoiden mahdollisuuksia koota opintoja eri yliopistoista. Joustavassa verkko-opiskelussa opiskelijat tarvitsevat kirjastojen verkkopalveluita, mahdollisuuksia aineistojen etäkäyttöön ja aineistonvälityspalveluita. Opetuksen ja opiskelun tueksi luodut opetusteknologia- ja oppimiskeskukset edellyttävät kirjastoilta osallistumista uudentyyppisten palveluiden luomiseen sekä ohjelmistojen, laitteiden ja tilojen ylläpitoon.

Kirjastojen asiakaskunta monipuolistuu ja käyttäjien määrä kasvaa. Lisääntyvät opiskelijamäärät, uudet oppiaineet, etäopiskelu, avoimen yliopiston opiskelijat sekä muunto-koulutus ja maisteriohjelmat laajentavat opiskelijoille suunnattujen palveluiden kysyntää. Myös tutkijakoulut ja ulkopuolisella rahoituksella toimivat tutkimusprojektit käyttävät kirjastopalveluita, mutta eivät välttämättä aina osallistu niiden rahoitukseen.

Vastatakseen paremmin haasteisiin kirjastot verkottuvat. Yliopistokirjastot yhdessä kansalliskirjaston ja Varastokirjaston kanssa ovat toteuttaneet monia merkittäviä yhteishankkeita esimerkiksi atk-järjestelmien hankinnassa sekä tietokantojen tuottamisessa. Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin ja kirjastojärjestelmää ylläpitävän Linnea2-konsortion toiminta ovat tiivistäneet entisestään kirjastojen välistä yhteistyötä sekä laajentaneet käyttäjille tarjottavia palveluita. Valtakunnallisen toiminnan lisäksi kirjastot hyödyntävät monia tieteenaloittaisia, paikallisia ja alueellisia sekä kansainvälisiä verkostojaan.

6 STRATEGISET TAVOITTEET JA TOIMENPIDESUOSITUKSET

6.1 AINEISTOJEN SAATAVUUS JA KATTAVUUS

Kukin yliopistokirjasto hankkii aineistoa ja tuottaa palveluja yliopistonsa strategisten tavoitteiden ja profiilin mukaisesti. Verkostona kirjastot varmistavat, että Suomessa on valtakunnallisesti käytettävissä mahdollisimman hyvät eri tieteenalojen sekä painetut että digitaaliset kokoelmat. Kirjastot kehittävät aineistonvälitystä ja etäkäyttöä vastaamaan verkostoituvan yliopistolaitoksen tarpeita. Yhteistyön painopiste lähivuosina on aineistojen saatavuuden ja kattavuuden parantaminen.

AINEISTOJEN SAATAVUUDEN TURVAAMISEKSI JA KÄYTÖN HELPOTTAMISEKSI VERKOSTO

- tehostaa kokoelmien yhteiskäyttöä laatimalla aihealakohtaisen tietokartan
- organisoii tietokartan avulla vähän käytetyn aineiston uudelleen sijoittamista muihin kirjastoihin ja Varastokirjastoon
- laatii aineistojen yhteiskäytön periaatteet, jotka sisältävät sekä painetun aineiston välityksen että lisensoidun aineiston käyttöoikeuksien periaatteet
- kehittää aineistonvälityksen menetelmiä ja asiakastoimisia palveluita
- edistää aineiston löytyvyyttä ja saatavuutta valtakunnallisten integroitujen järjestelmien ja portaalien avulla
- sopii aineistonvälityksen kustannustenjaon periaatteista yliopistokirjastojen kesken
- tekee opetusministeriölle ehdotuksen kehittyvän aineistonvälityspalvelun mahdollisesti vaatimista muutoksista maksupalvelusäädöksiin.

DIGITAALISEN AINEISTON VALINTA- JA HANKINTAYHTEISTYÖN JATKAMISEKSI VERKOSTO

- tukee FinELibin toiminnan kehittämistä ja jäsentensä aktiivista osallistumista konsortioyhteistyöhön
- tukee FinELibin erillisrahoituksen jatkumista ja vahvistamista
- kehittää digitaalisten opintoaineistojen valinta- ja hankintayhteistyötä.

HANKITUN AINEISTON PITKÄAIKAISKÄYTÖN JA -SÄILYTYKSEN VARMISTAMISEKSI VERKOSTO

- tukee FinELibin politiikkaa lisensoidun digitaalisen aineiston pitkäaikaiskäytön varmistamiseksi
- tukeutuu yliopistojen tuottamien digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytyksessä kansalliskirjastoon
- tukeutuu painettujen aineistojen säilytyksessä vapaakappalekirjastoihin ja Varastokirjastoon ja tehostaa näin kirjastojen tilankäyttöä
- seuraa aktiivisesti kansallisten kokoelmien digitointiohjelmaa ja uudistuvan vapaakappalelainsäädännön vaikutusta aineistojen saatavuuteen.

6.2 TUTKIMUKSEN, OPETUKSEN JA OPISKELUN PALVELUT

Yliopistokirjastot palvelevat tutkijoita tutkimustyön eri vaiheissa sen aloittamisesta tulosten julkaisemiseen. Kirjastojen aineisto- ja tietopalvelut ovat olennainen osa tutkimusedellytyksiä. Yliopistokirjastot tarjoavat tutkijoiden käyttöön myös julkaisun tuottamiseen ja arviointiin tarvittavia välineitä ja tukevat yliopistojen sähköistä julkaisemista. Ne tarjoavat kootusti tiedot suomalaisten yliopistotutkijoiden ja -opettajien julkaisemista tutkimuksista ja Suomessa ilmestyneistä väitöskirjoista. Yliopistokirjastojen verkosto edistää tieteellisen tutkimuksen uusien kansainvälisten julkaisu- ja jakelukanavien käyttöä.

VERKOSTO

- tekee tunnetuksi uusien referee-arvointiin perustuvia voittoa tavoittelemattomia tieteellisiä julkaisukanavia ja edistää uusien julkaisumenetelmien käyttöä
- hankkii yhteisesti julkaisuprosessia helpottavia työkaluja
- laatii ehdotuksen siitä, miten suomalaisen yliopistoissa tehdyn tutkimuksen näkyvyyttä voidaan parantaa tietokantojen, tutkimusrekistereiden, digitaalisen aineiston hallintajärjestelmien, portaalien ja kansainvälisten jakelukanavien avulla
- kehittää verkkotietopalvelua, jossa tietopalvelun toimeksiantoja voidaan välittää verkostossa aihepeseialisteille.

Yliopistokirjastot ovat osaltaan mukana kehittämässä uusia opetus- ja opiskelumenetelmiä. Ne hankkivat opiskelussa tarvittavia tieteellisiä aineistoja ja opintoaineistoja, huolehtivat niiden löytyvyydestä ja saatavuudesta joustavan ja monimuotoistuvan opiskelun tarpeita vastaavalla tavalla. Ne ovat tiedonhallinnan asiantuntemuksellaan mukana virtuaalikurssien ja digitaalisten opintoaineistojen hallinnassa. Tiedonhankinta- ja tiedonhallintataitojen opetuksella kirjastot omalta osaltaan huolehtivat siitä, että yliopistoista valmistuvilla on hyvä akateeminen informaatiolukutaito. Kirjastot tuottavat eri tieteenaloille tiedonhankinnan ja -hallinnan oppimateriaaleja.

VERKOSTO

- edistää digitaalisten opintoaineistojen löytyvyyttä ja saatavuutta yhteiseen käyttöön kehittämällä opintoaineistojen hallinnassa tarvittavia välineitä ja menetelmiä
- edistää oppimisympäristöjen ja kirjastojärjestelmän yhteiskäyttöä
- nostaa esiin ja kehittää kirjastojen roolia informaatiolukutaidon edistäjänä ja luo yhteyksiä opettajiin tiedonhallintataitojen opetuksen integroimiseksi kiinteäksi osaksi yliopisto-opetusta sekä osallistuu kansainväliseen kehittämissyhteistyöhön
- koordinoi kirjastojen tiedonhankinnan ja -hallinnan verkko-opetusta
- edistää verkko-opetuksen ja -oppimisen integroitujen palvelujen rakentamista yhteistyössä yliopistojen tietohallinnon, opusteknologian ja opintohallinnon kanssa.

6.3 ASIAANTUNTEMUKSEN EDISTÄMINEN

Kirjastojen toiminnan ylläpidon ja kehittämisen edellytyksenä on henkilöstön monipuolinen ja ajantasainen osaamisen. Kirjastoissa tarvitaan kirjasto- ja informaatioalan asiantuntemusta, tieteenalakohtaista substanssiosaamista, yliopistoympäristön tuntemusta, monipuolisia atk-taitoja, hyvää ja monipuolista kielitaitoa, pedagogisia taitoja sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Kirjastoista siirtyy lähivuotina huomattava määrä työntekijöitä eläkkeelle ja odotettavissa olevaa pulaa osaavasta henkilöstöstä ehkäistään täydennyskoulutusta tehostamalla ja opiskelumahdollisuuksia lisäämällä. Verkosto osallistuu aktiivisesti kansainväliseen kirjasto- ja tietopalvelualan kehittämiseen ja soveltaa innovaatioita ja uusia toimintatapoja omassa toiminnassaan. Verkostomaista toimintatapaa hyödyntäen jaetaan osaamista ja asiantuntemusta verkoston sisällä.

VERKOSTO

- tekee selvityksiä kirjastoissa tarvittavasta osaamisesta ja laatii suosituksia henkilöstön osaamisrakenteeksi
- kartoittaa yliopistokirjastojen täydennyskoulutustarpeet ja tekee yhdessä täydennyskoulutusyksiköiden kanssa esityksen kirjasto- ja tietopalvelualan täydennyskoulutusohjelmaksi
- laatii esityksen informaatiotutkimuksen sivuaineopiskelumahdollisuuksien lisäämiseksi
- vahvistaa asiantuntijaverkostoja ja kehittää kirjastojen välisen yhteistyön muotoja.

6.4 VAIKUTTAVUUDEN VAHVISTAMINEN

Hyvin hoidetut, tehokkaat ja ajanmukaiset kirjastopalvelut luovat edellytyksiä yliopistojen tuloksekkaalle toiminnalle. Ne vaikuttavat osaltaan tutkimuksen, opetuksen ja opiskelun laatuun ja määrällisten tavoitteiden toteutumiseen. Kirjastot vahvistavat yliopistojen yhteiskunnallista ja paikallista vaikuttavuutta tarjoamalla aineistoja ja palveluja myös oman yliopistonsa ulkopuolisille käyttäjille sekä solmimalla palvelu- ja yhteistyösopimuksia. Toiminnan kehittämiseksi tarvitaan menetelmiä vaikuttavuuden osoittamiseksi ja arvioimiseksi. Verkosto tekee näkyväksi kirjastojen toiminnan ja yhteisesti tuotettujen palvelujen vaikuttavuuden yliopistojen tuloksellisuuteen.

Kirjastojen toimintaedellytyksiin vaikuttavat taloudelliset, lainsäädännölliset ja hallinnolliset muutokset. Verkosto seuraa yleisten toimintaedellytysten kehittymistä ja tarvittaessa vaikuttaa niiden muotoutumiseen.

Verkosto edistää jäsentensä kansainvälistä näkyvyyttä, yhteistyötä ja vaikuttavuutta.

VERKOSTO

- kehittää arviointimenetelmiä kirjastojen ja verkoston vaikuttavuuden osoittamiseksi yliopistoissa yhteisesti hyväksyttävällä ja luotettavalla tavalla
- kerää tilastotietoja ja tekee selvityksiä kirjastojen toimintaedellytyksistä ja tuloksista sekä tukee niiden kehittymistä
- seuraa toimintansa kannalta keskeisen lainsäädännön valmistelua ja vaikuttaa siihen
- edistää yhteistyössä muiden kirjastojen ja muistiorganisaatioiden kanssa vapaata tiedonsaantia.

6.5 RAHOITUS

Yliopistojen rahoituksessa ja rahoituksen allokoinnissa tapahtuvat muutokset heijastuvat kirjastojen rahoituksen muodostumiseen. Lisääntynyt tutkimustoiminta, opiskelijamäärien kasvu ja opiskelun monimuotoistuminen vaikuttavat kirjastopalveluiden kysyntään. Kirjastopalvelujen mitoittaminen vastaamaan kysyntää edellyttää uusien koulutusalojen perustamisen ja opiskelijamäärien lisäyksen näkymistä kirjastojen rahoituksessa. Tutkimustoiminta lisääntyy pääasiassa ulkopuolisella hankerahoituksella. Tämän vuoksi ulkopuolisen rahoituksen yleiskustannuksista tulee osoittaa tietty osuus kirjastopalveluihin.

Yliopistojen verkostoituminen lisää yhteisesti tuotettujen palvelujen tarvetta. Keskitetyt ja verkoston yhteisesti tuottamat palvelut ovat usein taloudellisempia ja tehokkaampia kuin erillisratkaisut. Opetusministeriön kansalliskirjastolle ja Varastokirjastolle osoitama rahoitus tukee kirjastojen yhteisten palvelujen ylläpitoa. Lisäksi tarvitaan rahoitus- ja toimintamalleja, jotka tukevat verkoston yhteisten palvelujen tuottamista myös muissa kirjastoissa kuin kansalliskirjastossa tai Varastokirjastossa. Palveluja voidaan rahoittaa yhteisesti sovituin periaattein yliopistojen budjetista tai opetusministeriön myöntämällä erillisrahoituksella. Kirjastot voivat muodostaa konsortioita hoitamaan yhteisiä hankintoja ja ylläpitämään palveluja. Uusien palvelujen kehittämiseen tarvitaan hankerahoitusta.

VERKOSTO

- selvittää yliopistokirjastojen rahoituksen nykyiset muodostumisperusteet ja esittelee niiden pohjalta mahdolliset muutostarpeet rehtorien neuvostolle
- laatii yliopistokirjastojen yhteisten palvelujen ylläpidon ja koordinoinnin rahoitusmalleja siltä osin kuin palveluja ei hoideta kansalliskirjastossa tai Varastokirjastossa ja tekee esityksiä opetusministeriölle ja rehtorien neuvostolle
- kehittää kirjastopalvelujen kustannus-hyöty -analyysejä keskitettyjen palvelujen ja erillisratkaisujen taloudellisuuden ja laadun arvioimiseksi ja seuraamiseksi
- laatii esityksiä hankerahoitukseksi ja yhteishankkeiden rahoituksen organisoimiseksi.

7

VERKOSTON
TOIMINTATAPA

7.1

KEHITTÄMISHANKKEET

Verkosto seuraa yliopistoissa, opiskelussa ja tutkimuksessa tapahtuvia muutoksia ja tunnistaa nopeasti tarpeet uusien palvelujen ja toimintamuotojen luomiseksi. Verkosto käynnistää tarvittavia kehittämishankkeita, tukee joustavasti ja yhteistyöhakuisesti kirjastojen pilottihankkeita ja arvioi ja hyödyntää niistä saatuja kokemuksia. Verkosto tunnistaa tilanteet, joissa on hyödyllistä ja taloudellisesti edullista luoda hankkeiden pohjalta yhteisiä palveluita erillisratkaisujen sijaan.

KEHITTÄMISEEN KÄYTETTÄVISSÄ OLEVIA VOIMAVAROJA
TEHOKKAASTI HYÖDYNTÄÄKSEEN VERKOSTO

- sopii yhteisten kehittämishankkeiden käynnistämisestä ja organisoinnista
- hakee yhteisiin kehittämishankkeisiin rahoitusta ja sopii rahan käytön hallinnoinnista ja raportoinnista
- arvioi kirjastojen kehittämishankkeiden merkitystä verkoston kannalta ja tukee niitä rahoituksen hankinnassa.

7.2

ORGANISAATIO

Verkoston toimintaa koordinoi Suomen yliopistokirjastojen neuvosto, joka koostuu kirjastojen johtajista. Muita yhteistyön organisoinnin muotoja ovat konsortiot (Linnea2 ja FinELib), kehittämishankkeiden hankeorganisaatiot sekä erilaiset asiantuntijaryhmät ja työryhmät. Yhä useammin yhteistyössä on mukana myös muita kuin yliopistokirjastoja. Tiedonkulkua parannetaan ja lisätään vuorovaikutusta eri yhteistyöorganisaatioiden ja -ryhmien välillä. Neuvosto edistää yhteistä suunnittelua, koordinointia, tiedotusta ja vuorovaikutusta.

Yliopistokirjastojen neuvostossa sovitaan yhteisistä suuntaviivoista; päätökset tehdään kirjastoissa tai konsortioiden toimielimissä. Suomen yliopistokirjastojen neuvoston säännöt uudistetaan. Neuvosto valitsee keskuudestaan työvaliokunnan ja puheenjohtajan. Neuvoston ja työvaliokunnan kokouksiin voidaan kutsua asiantuntijoita. Työvaliokunta valmistelee neuvoston kokoukset, edustaa neuvostoa eri sidosryhmien kanssa käytävissä keskusteluissa, antaa lausuntoja ja tiedottaa neuvoston toiminnasta. Neuvostolla ja työvaliokunnalla on käytettävissään kansalliskirjastoon sijoitettu sihteeri, joka omalta osaltaan koordinoi asioiden valmistelua, tiedottaa ja tukee yhteistyöverkostojen toimintaa kirjastoissa.

Strategian toteuttamiseksi laaditaan kaksivuotinen toimintasuunnitelma. Toteutumista arvioidaan kahden vuoden välein ja samalla strategiaa uudistetaan.